

AVROPA İNTEQRASIYASI ANLAYIŞI VƏ NƏZƏRİYYƏLƏRİ**A.N.ABBASBƏYLİ**

İnteqrasiya anlayışı birmənalı amil deyil. İnteqrasiyanın yaranması və formalaşma prosesini nəzərdən keçirərkən qeyd etmək olar ki, inteqrasiya hər hansı inteqrasiya olunmuş sistemin müəyyən elementlərinin qarşılıqlı təsirinin daxili imkanlarına əsaslanan prosesdir və bu elementlər müəyyən tarixi şəraitdə tamamilə yeni keyfiyyətə malik olur. Bəzi Qərbi Avropa tədqiqatçıları inteqrasiya anlayışını, istər regional, istərsə də çoxtərəfli əməkdaşlıq çərçivəsində parçalanmış, xüsusiləşdirilmiş beynəlxalq münasibətləri, yaxınlaşma prosesində müstəqil qərar qəbul etmək səlahiyyətinə malik olan yeni, geniş və hərtərəfli ittifaqlara, birliklərə dəyişməyə meyl edən proses kimi başa düşür.

Amma nəzəriyyəçilərin nə yazmasından və təcrübəçilərin nə deməsindən asılı olmayaraq, inteqrasiya prosesi Qərbi, bundan sonra isə həm də Şərqi Avropada baş verərək müasir beynəlxalq və dövlətlərarası münasibətlərin qarşısını almaz amilinə çevrildi.

Avropa inteqrasiyası ilk əvvəl iqtisadi, sonra isə hərbi-siyasi, ideoloji və sosial sahələrdə baş verdi.

Artıq hələ lap əvvəldə, rüşeym halında olan inteqrasiya prosesləri Qərbi Avropada iqtisadiyyatın beynəlmilləşməsi və beynəlxalq əmək bölgüsünün dərinləşməsi meylini əks etdirirdi. Qərbi Avropada inteqrasiya prosesi ikili şəkildə cərəyan edirdi: bir tərəfdən, milli təsərrüfat bazarlarının və daxili bazarların bir-birindən asılılığı artır və regional, dövlətlərarası və təsərrüfat kompleksləri yaradılır, digər tərəfdən isə, bu prosesdə iştirak edən dövlətlərin qarşılıqlı iqtisadi əlaqələri həmin dövlətlər tərəfindən şüurlu surətdə tənzimlənir və inteqrasiya proseslərinin idarə olunması üzrə milli strukturların yaradılmasına səy göstərilirdi.

İnteqrasiya hadisələri müxtəlif vaxt dövrlərində, XX əsrin əvvəlində və xüsusilə də II Dünya müharibəsindən sonrakı dövrdə bu və ya digər formada nəzərdən keçirilir. Burada Qərbi Avropa, Şərqi Avropa, ərəb, Afrika, Amerika inteqrasiyalarını qeyd etmək olar. Bir qayda olaraq, inteqrasiya sərhədləri, xüsusilə də Avropada son dərəcə mütəhərrikdir. Bir-birinə zidd iki ictimai-siyasi sistemlərin mövcud olduğu dövrdə bu irəliləyişin qarşısı alınmışdı. SSRİ-nin və sosialist düşərgəsinin süqutundan, Berlin divarının ləğvindən sonra Qərbi Avropa inteqrasiyası Şərqə doğru «irəliləməyə» başladı. Bu dövrdə artıq Qərbi Avropa inteqrasiyası yaranış və inkişaf tarixinə malik dünyəvi amilə

çevrildi. Bu prosesin dövrlər ərzində institusional formaları Avropa Şurası, Qərbi Avropa İttifaqı, Avropa Kömür və Polad Təşkilatı, Avropa İqtisadi Birliyi və Avropa İttifaqı idi.

Avropa qitəsində inteqrasiya tarixi bir proses olub, öz inkişaf yolunda bir neçə mərhələdən keçmişdir və bu zaman hər bir yeni mərhələdə o, müəyyən formaya malik olmuşdur. Ümumavropa inteqrasiyasının ilk və ən sadə formaları azad ticarət zonası, sonra gömrük ittifaqı, daha sonra isə iştirakçı ölkələrin vahid daxili bazarının yaradılması idi. Bu zaman həm əmtəə dövriyyəsi, həm də istehsal və borc formalarında kapital, bütün növ xidmətlər, işçi qüvvəsi və texniki yaradıcılıq yolundakı milli sədlər aradan qaldırılmağa başladı. Bundan sonra birgə valyuta siyasəti, daha sonra isə dövlətlərin siyasi ittifaqının yaradılması və prosesin iştirakçısı olan dövlətlərin hərbi inteqrasiyasının formalaşdırılması haqqında məsələlər gündəmə gətirilməyə başladı.

Yuxarıda göstərilənlərdən çıxış edərək, Avropa inteqrasiyası aşağıdakı mərhələləri keçmişdir:

1. 1951-1957-ci illər – Avropa Kömür və Polad Təşkilatı çərçivəsində sektoral inteqrasiya;
2. 50-ci illərin sonu–70-ci illərin əvvəli, ictimaiyyətin çiçəklənmə dövrü. 1957-ci il Roma sazişlərinin həyata keçirilməyə başlaması, eləcə də gömrük ittifaqının yaradılması, vahid kənd təsərrüfatı bazarının yaradılması, üç yeni ölkənin – İngiltərə, Danimarka və İrlandiyanın AEİ-yə daxil olması;
3. «Durgunluq dövrü»–70-ci illərin əvvəli – ictimaiyyətin sabitləşməsi, iqtisadi və valyuta ittifaqları və hərbi-siyasi məsləhətləşmə mexanizmini yaratmağa başlamaq cəhdləri.
4. İnteqrasiya proseslərinin artan inkişafı dövrü. Vahid Avropa Aktının (VAA) qəbul olunması; vahid daxili bazarın əsaslarının yaradılmasının başa çatdırılması, Avropa İttifaqının sonrakı genişləndirilməsi;
5. Sonuncu mərhələ 1993-cü ildə başlamışdır və vahid valyuta ittifaqının yaradılması və siyasi ittifaqın əsaslarının qurulması ilə başa çatdırılacaqdır.

Avropa inteqrasiyası bir neçə parametərə malikdir. İnteqrasiyanın əsas parametrlərindən biri könüllülük prinsipidir. Müharibədən sonrakı Qərbi Avropa inteqrasiyası könüllü proses olub, millətçiliyin hökm sürdüyü dövrlərdə Qərbi Avropanın bir çox ölkələrində, yaxud da Mərkəzi və Şərqi Avropa ölkələrində baş verən inteqrasiyadan fərqlənirdi.

İnteqrasiyanın çoxölçülülüyü. Avropa inteqrasiyası bir neçə ölçüyə malik, tarixi bir prosesdir. Onun ölçüləri iqtisadiyyat, siyasət, təhlükəsizlik, sosial sahə, mədəniyyət və s.-dir. Onların tədrici, bəzən yeknəsəq, yavaş hərəkəti sonradan inteqrasiyanın üzvi hissəsinə çevrilmişdir.

Subsidiarlıq prinsipinə müvafiq olaraq, Birliyə verilən səlahiyyətlər onun səviyyəsində, Avropa İttifaqına üzv olan digər

dövlətlərin səviyyəsindən daha effektiv şəkildə həyata keçirilə bilər.

İnteqrasiyanın digər parametrləri arasında aşağıdakıları ayırmaq olar:

- Konvergensiya prinsipləri, yəni Avropa İttifaqına üzv olan dövlətlərin iqtisadi və sosial bərabərliyi və ahəngləşməsi, yəni yaxınlaşması prinsipi;
- Avropa İttifaqının fəaliyyətinin sabitləşdirilməsi üçün zəruri olan və inteqrasiya mənfəətlərinə və çıxımlarına üzv olan dövlətlər arasında bərabər bölünməyə kömək edən həmrəylik prinsipi; Birliyin üzvü olan daha kasıb dövlətləri, onların tərəfdaşlarını daha yüksək iqtisadi inkişafı səviyyəsinə çatdırmaq məqsədi daşıyan birləşmə prinsipi.

Avropa inteqrasiyasının inkişaf səviyyəsi üç göstəricinin köməyi ilə müəyyən olunur:

A) inteqrasiya edilmiş «siyasi sahələrin» (ictimai həyat sferalarının) sayına və növünə görə;

B) ümumittifaq orqanlarına səlahiyyət verilməsinin həcminə görə;

C) inteqrasiya edilmiş vilayətlərin coğrafi əhatəsinə – iştirakçı ölkələrin sayına görə.

Avropa inteqrasiyasının əsas anlayışı transaksiyadır (qarşılıqlı fəaliyyətdir). Siyasi, iqtisadi və humanitar transaksionaların daim artan həcmi inteqrasiya quruculuğunun kəmiyyət və keyfiyyət cəhətlərini mürəkkəbləşdirir, üstmilli idarəetmə orqanlarının imkanlarını genişləndirir. Avropa inteqrasiyası strukturunun əsaslandırıcı üsulu kommunitar, yəni ümumi və milli mənafeələr arasında daima davam edən dialoqa əsaslanan prosesdir. O, milli xüsusiyyətlərə hörməti əks etdirir və eyni zamanda, Avropa İttifaqına xas olan eyniyyəti qeyd edir. Nəzərə almaq lazımdır ki, inteqrasiya prosesinin əsas fəaliyyət surəti, əvvəlki kimi, milli dövlətdir.

Avropada, Amerikada, Asiyada və Afrikada baş verən inteqrasiya prosesləri, əsasən, XX əsrin ikinci yarısını əhatə edir. Bu, öz xarakterinə görə yeni, səciyyəvi və çoxölçülü hadisədir. İnteqrasiya proseslərinə, bir tərəfdən, «quruculuq sindromu», digər tərəfdən isə «süqut sindromu» xasdır. Buraya, ilk olaraq, əks təmayüllər daxildir və bu da onun xarakterinin birmənalı olmamasından, sistemə müxtəlif planda, çox vaxt diametrik cəhətdən əks təsir göstərməsindən söhbət açmağa imkan yaradır. İnteqrasiyanın dərinləşməsinə zidd olanlar dövlətin öz milli suverenliyini itirməsi, millətin isə, sadəcə olaraq, əriyib itməsi təhlükəsini qeyd edirlər.

Qeyd etmək lazımdır ki, birləşmiş Avropanın quruculuğu yolunda bir sıra obyektiv çətinliklər dayanır. Bu, dil, mədəniyyət və etnik səciyyələrdir; milli ənənələr, hüquqi dövlət və inzibati sistemlərin xüsusiyyətidir; Avropa İttifaqının ayrı-ayrı ölkələrinin və regionlarının iqtisadi və sosial inkişaf səviyyəsindəki fərqlərdir.

Avropa İttifaqı qarşısında coğrafi və ərazi genişlənməsi sahəsində də çoxsaylı çətinliklər dayanır.

Avropa integrasiyasının yaradılması və fəaliyyəti ictimai və tarixi kateqoriyalar kimi integrasiya proseslərinin bir sıra tədqiqatlarının yaradılmasına təkan vermişdir.

Bu problemlərin izah olunması integrasiya proseslərinin yaranması səbəbinin şərhini ilə bağlıdır və onlarda ümumi təmayüllərin aşkarlanmasına yönəlmişdir. Avropa ölkələri üçün integrasiyanın gündəliyə daxil edilməsi bir sıra hadisələrlə bağlıdır. Belə ki, XX əsrin 50-60-cı illərinin nəzəriyyəçiləri, məsələn, J.Monne, Q.Mürdal, Y.Tibergen və başqaları Qərbi Avropanın hakim dairələrinin, yüzilliklər boyunca Avropa xalqları və ölkələri arasında davam edən və çoxsaylı qanlı müharibələrlə müşayiət olunan ədavət və düşmənçiliyi aradan qaldırmaq arzusunun ön planına çəkirdilər. Digər nəzəriyyəçilərin, məsələn, fransız iqtisadçı-alimi M.Allenin şərhinə görə, integrasiya onunla əlaqədar idi ki, Qərbi Avropanın hakim dairələri birləşərək Şərqdən gələn həmlələrin qarşısında duruş gətirmək, Qərb sərvətlərini kommunist, sovet təhlükəsindən qorumaq üçün ittifaq axtarmaq məcburiyyətində idilər. J.Servan-Şrayber və D.Ştolse kimi nəzəriyyəçilər isə israr edirdilər ki, integrasiya cəhdi ABŞ-nin maliyyə-iqtisadi təzyiqlə əlaqədar idi və bunu nəzərə alan Qərbi Avropa ölkələrinin hökumətləri həm Şərqi, həm də Qərbin nəhəng dövlətlərinin (ABŞ-SSRİ) həmlələrinə davam gətirmək üçün «üçüncü qüvvə» yaratmağa cəhd göstərirdilər.

Bununla belə, göstərilən bütün «əks təsirlərdən» başqa, elmi dairələrdə birləşmə formaları və üsulları, bu prosesin taktikası və strategiyası haqqında məsələlər müzakirə olunurdu.

Məlumdur ki, İkinci Dünya müharibəsindən sonra zəifləmiş və darmadağın edilmiş Avropa öz başını saxlamaq üçün birləşməyə can atırdı. Qərbi Avropa Federasiyasının yaradılmasının çoxsaylı tərəfdarları və bu ideyanın əsası vardı. Bir tərəfdən o, keçmiş zamanların çoxdankı ənənələrinə müvafiq idi; ikincisi və ən başlıcası isə, birləşmiş Avropanın «baniləri» üstmilli orqanlara malik federal strukturun yaradılmasına, yüzilliklər boyunca Avropa ölkələrində hökm sürən parçalanmadan və qarşılıqlı ədavətdən yaxa qurtarmağın yeganə üsulu kimi baxırdılar.

Bununla belə, 50-ci illərin Avropa pragmatikliyi 40-cı illərin idealizmini arxa plana keçirdi. Avropalılar da hesab etdilər ki, integrasiyaya doğru atılan ilk addım idealist, fəlsəfi layihələrdən yox, iqtisadi layihələrdən ibarət olmalıdır.

Avropa integrasiyasının yolları haqqında fikirlər müharibədən sonrakı illərdə müxtəlif nəzəri istiqamətlərin yaranmasına təkan verdi. Həmin istiqamətlərdən üçünü ayırd etmək olar:

1). Əsası K.Fridrix, A.Spinelli və C.Elezer tərəfindən qoyulmuş federalizm nəzəriyyəsi; 2). D.Mitraninin rəhbərliyi altında funksionalizm nəzəriyyəsi və E.Xaasın və L.Lindenberqin rəhbərliyi altında qeyri-funksionalizm nəzəriyyəsi; 3). K.Doyçun rəhbərlik etdiyi plüralizm məktəbi.

Federalist nəzəriyyənin əsasında Avropa birliyinin siyasi

institutları dayanırdı. Onun müəllifləri federalizmi «mərkəzləşmədən razılaşdırılmış imtina, müxtəlif mərkəzlər arasındakı, qanuni preroqativləri konstitusiyaya ilə təmin olunan səlahiyyətlərin struktur şəkildə tərtib olunmuş dispersiyası» kimi səciyyələndirirdilər.(1) Federalizm nəzəriyyəsinin nümayəndələri Aİİ-na bir növ «siyasi ittifaqın» əsası kimi baxır və hesab edirdilər ki, uzun sürən inteqrasiya prosesi «federal Avropa dövlətinin» yaranmasına gətirib çıxarmalıdır. Amma vaxt keçdikcə, federalistlərin milli dövlətçiliyin yaranmasının və möhkəmlənməsinin tərəfdarlarına qarşı mübarizə aparması çətinləşirdi.

Bu nəzəriyyədən fərqli olaraq, funksionalistlər siyasi ittifaqın «funksional» şəkildə, çoxsaylı beynəlxalq təşkilatların yaradılması, dövlətlərarası əməkdaşlığın genişləndirilməsi və hakim üstmilli strukturların rolunun gücləndirilməsi vasitəsi ilə inkişafına diqqət yetirirdilər. Müharibədən sonrakı Avropada da funksionalistlərin nəzəriyyəsi uğur qazanırdı.(2) İlk əvvəl bu istiqamətin tərəfdarları hesab edirdilər ki, siyasi təhriklərə məruz qalmış ümumi bazardan iqtisadi bazara, daha sonra isə dövlətlərin siyasi ittifaqına keçid avtomatik şəkildə, heç bir maneə olmadan baş verəcəkdir. Sonradan qeyri-funksionalist istiqamət artıq üstmilli səlahiyyətlərin iqtisadiyyat sahələrindən xarici siyasət və müdafiə sahələrinə avtomatik şəkildə yox, tədricən keçilməsini nəzərdə tuturdu. Onlar bildirirdilər ki, iqtisadi, sosial və mədəni sahələrdə əməkdaşlığa tələbat digər sahələrdə zəncir reaksiyası effekti yarada bilər və bu da, öz növbəsində, siyasi inteqrasiyanın sürətlənməsinə gətirib çıxarar. Bu inteqrasiyanın tərəfdarları təklif edirdilər ki, inteqrasiyanı elə iqtisadiyyatdan başlamaq lazımdır ki, burada Milli dövlətin özünün bir sıra üstünlüklərindən imtina etməsi siyasi və hərbi məsələlərdə olduğundan daha ağrısız cərəyan etsin. Qeyd etmək lazımdır ki, qeyri-funksionalistlər zamanın sınağından çıxmışdılar və onların ideyaları sonrakı illərdə Avropa ərazilərində öz təsdiqini tapmışdı.

Adı çəkilən nəzəriyyə məktəblərindən və istiqamətlərindən fərqli olaraq, K.Doyçun rəhbərlik etdiyi «plüralist» nəzəriyyə belə bir tezisdən irəli gəlir ki, inteqrasiya proseslərinin dərinləşməsi milli dəyərlərə bağlılığın sıxışdırılmasına gətirib çıxarmır. Bu istiqamətdə iki növ siyasi birlik ayrılır və həmin birliklərin hər biri üçün inteqrasiya prosesinin öz xüsusi yolu – «amalqam» və «plüralist» yollar səciyyəvidir.

«Amalqam» inteqrasiya bütöv bir siyasi və mədəni şərtlər kompleksi tələb edir və o, əhalinin yaranan siyasi institutlara loyallıq münasibəti, öz vəhdətini dərinlən dərk etməsi, siyasi səhnəyə yeni nəsillər rəhbərlərinin çıxması ilə müşayiət olunmalıdır. İnteqrasiyanın «plüralist» variantının həyata keçirilməsi üçün çoxsaylı və bəzən sərt şərtlərin qoyulması vacib deyil. Sadəcə olaraq, inteqrasiya olunan vahidlərin əsas siyasi və mədəni dəyərləri bir-birinə zidd olmamalı, siyasi elita isə bunda marağı olan hökumətlərin və xalqların siqnallarına və hərəkətlərinə adekvat cavab verməlidir.

XX əsrin sonrakı illərində Qərbi Avropa inteqrasiyasının yeni məqsədləri və nəzəriyyələri meydana çıxdı. Bunların arasında Fransanın keçmiş prezidenti F.Mitteran tərəfindən irəli sürülən «konfederasiya» konsepsiyasını, daha sonra isə J.Delor və birləşmiş siyasi Avropanın yaradılması məsələsinə ehtiyatla yanaşan digər nəzəriyyəçilər tərəfindən irəli sürülən «konsentrik dairələr» nəzəriyyəsini göstərmək olar. «Konsentrik dairələr» nəzəriyyəsinə əsasən, mərkəzi nüvənin ətrafında (o vaxt Avropa İttifaqında 12 dövlət vardı) digər Qərbi Avropa ölkələri halqası yerləşir və həmin ölkələr birincilərlə birlikdə vahid iqtisadi sahə yaradır. Mərkəzdən müəyyən məsafədə Şərqi Avropa ölkələri halqası yerləşir və həmin ölkələr gec-tez Avropa İttifaqı ilə birləşəcəklər. Və nəhayət, xarici halqada mərkəzdən bərabər məsafədə Rusiya (o zaman SSRİ) və ABŞ yerləşir və bu dövlətlər də əməkdaşlıq haqqında müqavilələrlə Avropa İttifaqı ilə bağlı olacaqlar.

Fransanın o vaxtkı Baş Naziri E.Balladür tərəfindən 1994-cü ildə irəli sürülən «üç çevrə» nəzəriyyəsi həmin konsepsiya ilə səsleşirdi. Birinci çevrəyə ümumi xarici siyasətin prinsiplərinə və humanitar hüquqlara hörmət etməyə borclu olan Avropa İttifaqının üzv dövlətləri daxil olmalı idi. Növbəti, nisbətən kiçik çevrəyə «dərin həmrəylik» siyasətinin həyata keçirilməsi nəzərdə tutulmuş Avropa qitəsi regionları daxil olmalı idi. Sonuncu çevrə isə xarici dairəni – birləşmiş dövlətləri və Rusiya Federasiyasını ehtiva edirdi.

Ötən yüzilliyin 80-ci illərinin sonu–90-cı illərin əvvəllərində Qərbi Avropada D.Palmera tərəfindən irəli sürülən «qlobal regionlar» nəzəriyyəsi geniş vüsət aldı. Bu nəzəriyyənin mahiyyəti ondan ibarətdir ki, dünya bazarlarındakı münaqişələrin kəskinləşməsinin, beynəlxalq maliyyə sistemi üzərində nəzarətin itirilməsinin, ABŞ və Avropanın geosiyasi maraqlarının haçalanmasının güclənməsinin və yeni qüvvələrin yaranmasının təsiri altında beynəlxalq münasibətlər tədricən proteksionist «qlobal regionların» konqlomeratına çevriləcək və onlardan biri də Qərbi Avropa İttifaqı olacaq. Amma siyasi ittifaqın təsisatı yönündə onun sonrakı təkamülü «Avropa İttifaqı səviyyəsində milli dövlət hakimiyyətinə və dar milli maraqların üstünlüklərinə» mane olur.(3)

SSRİ-nin və dünya sosialist sisteminin süqutu Qərbi Avropa İttifaqının qarşısına yeni problemlər çıxardı. Avropada millətçilik problemi, varlı və kasıb avropalılar arasında ziddiyyətlər yenidən kəskinleşdi, yerli vətəndaş müharibələri və terrorçuluq kimi dəhşətli bir hal baş qaldırdı.

Bütünlüklə beynəlxalq münasibətlər sisteminin transformasiyasının növbəti mərhələsinin başlanğıcında duran müasir dünya Milli özünütəsdiq və eyni zamanda, regiondaxili konsolidasiya intibahı dövrünü yaşayır və bunlar heç də hər yerdə sakit cərəyan etmir.

Son illərdə ingilis tədqiqatçısı A.Milvordun fikirləri son

dərəcə inandırıcı və əsaslanmış fikirlər kimi qəbul olunmağa başlandı. O, tarixə əsaslanan iqtisadiyyatın müəllifi olub və milli dövlətin müharibədən sonrakı illərdəki rolunu yeni qaydada qiymətləndirir.(4) Onun fikrincə, Avropa inteqrasiyasının təzyiqi altında milli dövlətin ölüb getməsi haqqında söz-söhbətlər son dərəcə şişirdilib və əksinə, həmin dövlət öz siyasətinin avropalaşdırılmasını uğurla həyata keçirir. Alimin fikrincə, inteqrasiya dərinləşərək genişlənsə, bu o deməkdir ki, dövlətlər onun üstünlüklərinə əmin olmuşlar.

Hal-hazırda da, inteqrasiya edilmiş, vahid, birləşmiş Avropa, ehtimallardan, ideyalardan və nəzəriyyələrdən reallığa çevrilmişdir. Birləşmiş Avropa XXI əsrin əvvəllərində Qərblə (ABŞ) Şərqlə (Çin) arasında mərkəzi suayırıcıya çevrilmişdir. Gündən-günə Birləşmiş Avropa inteqrasiyanı tam həcmdə dərk edir, burada vahid iqtisadiyyat, vahid siyasət və onun üstqurumları (Avropa komissiyalarının qismində parlament, hökumət, tez bir zamanda Birləşmiş Konstitusiya, məhkəmə sistemi), NATO-nun qismində vahid ordu, «Avro» vahid pul sistemi və s. göz qabağındadır. Nəzəriyyəçilərin yarım əsr müzakirə elədikləri mülahizələr XXI əsrin astanasında müasir beynəlxalq münasibətlərin reallığına çevrildi. Yeni, vahid Avropanın həyat qabiliyyətini isə zaman göstərəcək.

ƏDƏBİYYAT

1. Натан Р.П., Хофман Э.П. Современный федерализм. Международная жизнь. 1991, 1, с 42-43.
2. Zorğub Ch. Les relations internationals. P., 1975, 119.
3. Palmer I. Europe without America. The crisis in Atlantic relations. Oxford. 1987, p.156.
4. Milvard A.S. The Reconstruction of western Europe. 1945-1951. London, 1984. The Frostiest of National Sovereignties History and Theory 1945-1992. London, 1993.

ПОНЯТИЕ И ТЕОРИИ ЕВРОПЕЙСКОЙ ИНТЕГРАЦИИ

А.Н.АББАСБЕЙЛИ

РЕЗЮМЕ

В публикации рассматриваются истоки и теории интеграции вообще и, в частности, европейской. Автор подробно останавливается на понятии европейской интеграции. В статье особое место отводится роли тех политических, общественных и государственных деятелей, которые были инициаторами и отцами – основателями современной объединенной Европы, которая прошла через многочисленные этапы интеграции.